

Interkulturalne kompetencije odgojiteljica i socijalna distanca

UDK: 316.7:373.211.24
Izvorni znanstveni članak

Primljeno: 10. 8. 2013.
Prihvaćeno: 15. 9. 2013.

Sažetak: *Rad istražuje vezu između samoprocjene interkulturalnih kompetencija i socijalne distance među odgojiteljicama. U uvodnom dijelu rada pojašnjavaju se osnovni pojmovi istraživanja i njihovi međusobni odnosi. Drugi dio teksta predstavlja rezultate empirijskog istraživanja čiji su sudionice bile odgojiteljice u vrtićima na riječkom području (N=225). Ustvrdeno je da su sadržaji interkulturalnog odgoja i obrazovanja nedovoljno prisutni u formalnom obrazovanju odgojiteljica te da se svega trećina smatra osposobljenima za njihovu primjenu u praksi. Ispitanice pokazuju veći stupanj socijalne distance prema skupinama koje doživljavaju kulturno različitim u više dimenzija: Albancima i Romima. Zabilježena je i pojava odbijanja ispunjavanja modificirane Bogardusove skale socijalne distance, što je pokazatelj nedovoljne senzibilnosti dijela ispitanica za ove teme. Ustvrdena je relativno slaba povezanost između samoprocjene interkulturalnih kompetencija i iskazivanja socijalne distance, što pripisujemo nedostacima dosadašnjeg interkulturalnog obrazovanja.*

Ključne riječi: *interkulturalno obrazovanje, odbijanje ankete, odgojiteljice, samoprocjena interkulturalnih kompetencija, socijalna distanca.*

Zeljko Boneta*
Zeljka Ivkovic**
Tatjana Lacmanovic***

Intercultural Competences of Kindergarten Teachers and Social Distance

UDC: 316.7:373.211.24
Original scientific article

Accepted: 10th August 2013
Confirmed: 15th September 2013

Summary: *The article examines the connection between self-evaluation of intercultural competence and social distance among kindergarten teachers. The basic concepts of the research and their relationships are explained in the introduction. The second part presents the results of an empirical study conducted among kindergarten teachers in the Rijeka region (N=225). The results show that the contents of intercultural education are insufficiently present in the formal education of kindergarten teachers and that merely one third of teachers consider themselves qualified for their application in practice. Respondents showed a greater degree of social distance toward the groups which they perceived as culturally different in several dimensions: Albanians and Roma. Some of the respondents refused to complete the modified Bogardus social distance scale, which is an indication of the lack of sensibility among some of the kindergarten teachers for this topic. There was a relatively weak connection between self-evaluation of intercultural competence and social distance, which is ascribed to shortcomings of previous intercultural education.*

Keywords: *intercultural education, survey refusal, kindergarten teachers, self-evaluation of intercultural competence, social distance.*

1. Uvod

Kulturna raznolikost značajka je svih modernih društava, a toleriranje različitosti općeprihvaćeni je društveni standard. Unutar društvenih znanosti razlikuju se četiri koncepta odnosa prema kulturnoj raznolikosti: multikulturalizam, interkulturalizam, transkulturalizam i plurikulturalizam (Dragojević, 1999). Multikulturalizam se odnosi na istodobno postojanje više kultura u određenom prostoru, odnosno, na obvezu vlasti da se svim kulturama, posebice manjinskim, osiguraju iste mogućnosti. Pod interkulturalizmom se podrazumijeva susret, odnos, interakcija, dijalog, uvažavanje i suradnja različitih kultura (Čačić-Kumpes, 2004; Ninčević, 2009; Piršl, 2002), odnosno, „definiranje potencijalnih dinamičkih

međuodnosa te uzajamnog utjecaja različitih kultura“ (Dragojević, 1999:82). Transkulturalizam se odnosi na procese otvaranja nacionalnih kultura potaknutih globalizacijom i političkim integracijama. Konačno, plurikulturalizam ili kulturni pluralizam nastoji holistički objediniti sve različitosti, ekonomske, političke i kulturne, kao temelj konstitucije društva (Dragojević, 1999).

Vrijednost toleriranja različitosti sustavnom se akcijom nastoji proširiti na čitavo društvo, te se na taj način pokušavaju neutralizirati društveni generatori netolerancije, koji se uzgajaju u krilu ekstremnih političkih opcija, ali i u skrovitim područjima privatne sfere. Negativni utjecaj primarne socijalizacije, koja se smatra presudnom u formiranju vrijednosnog sustava pojedinca, može se zbivati kroz izravnu roditeljsku socijalizaciju prožetu stereotipima i predrasudama, vršnjački utjecaj ili neizravno kroz sustav vrijednosti karakterističan za socijalnu skupinu kojoj pojedinac pripada. Iznimnu važnost u neutralizaciji takvih utjecaja te razvijanja senzibiliteta za druge i drugačije ima formalni odgojni i obrazovni sustav.

Kroz odgojni i obrazovni proces nastoji se potaknuti djecu da internaliziraju vrijednosti interkulturalizma, a ponajprije vrijednost tolerancije koja leži u temelju novovjekovne koncepcije odgoja (Raunić, 2005). Istraživanja potvrđuju da obrazovanje ima liberalizirajući efekt, koji se manifestira tako da se dužim zadržavanjem u obrazovnom sustavu, odnosno rastom obrazovnog postignuća, smanjuje razina netolerancije i predrasuda u pojedinca (Hello i suradnici, 2004; 2006). Vrtić je prvi agens formalne izvanobiteljske socijalizacije, mjesto najranijeg institucionalnog prenošenja društveno prihvaćenih normi i vrijednosti. Ključne uloge u uspješnoj realizaciji društvenih ciljeva, koji se tu ostvaruju, ima vrtićki kurikulum i vrijednosni sustav odgojitelja/ica. Ako vrijednosni sustav odgojitelja/ica ne uključuje vrijednost tolerancije različitosti, ni najbolje napisani planovi i programi ne mogu imati željeni društveni učinak. Stoga smo odlučili propitati kako odgojiteljice procjenjuju svoje interkulturalne kompetencije te istražiti njihovu socijalnu distancu prema drugima i drugačijima.

Naime, pretpostavka interkulturalnih kompetencija jest znatiželja i otvorenost, spremnost da se napuste predrasude i stereotipi o drugim kulturama i kulturocentrična uvjerenja o vlastitoj kulturi. Riječ je o spremnosti da se relativiziraju vlastite vrijednosti, vjerovanja i ponašanja, da se odmakne od polazišta kako je upravo naš sustav vrijednosti, vjerovanja i ponašanja jedini moguć, prirodan i ispravan, te da ga možemo sagledati iz perspektive onih čiji je sustav vrijednosti, uvjerenja i ponašanja drugačiji. Drugi ključni element interkulturalnih kompetencija jesu znanja, ali ne primarno činjenična znanja o drugim kulturama, već znanja o socijalnim skupinama i njihovim identitetima, funkcioniranju i procesima koji se zbivaju u interakcijama. Na znanja se naslanjaju vještine i sposobnosti interpretiranja, odnosno, tumačenja procesa iz druge kulture (Byram i sur., 2002).

Što su interkulturalne kompetencije pojedinca skromnije, to je snažnija socijalna distanca koju on iskazuje prema pripadnicima drugih društvenih skupina. Jedan od najznačajnijih predstavnika čikaške sociološke škole Robert E. Park socijalnu distancu definira kao „razrede i stupnjeve razumijevanja i intimnosti koji karakteriziraju osobne i društvene odnose općenito“ (Park, 1924: 339). Distanca se može izraziti prema pojedincima i društvenim skupinama. Tako se pripadnik određene društvene skupine mora pridržavati „primjerene distance“ prema pripadnicima neke druge društvene skupine – a svi su „sposobni slagati se sa svima, pod uvjetom da se svatko pridržava svoje primjerene distance“ (Park, 1924: 341). U kontekstu interkulturalizma mogli bismo reći da je svatko spreman na toleranciju ako se svi sudionici pridržavaju očekivanih društvenih pozicija, odnosno sudjeluju u „primjerenim“ društvenim odnosima. S obzirom na to da interkulturalno obrazovanje teži uklanjanju etnocentrizma, stereotipa, predrasuda i diskriminacije iz škole i društva uopće, u istraživanju smo se fokusirali na socijalnu distancu odgojiteljica prema etničkim i vjerskim skupinama te skupinama manjinskih seksualnih orijentacija.

Konačno, valja imati na umu širi društveni kontekst u kojem se odvija istraživanje. U suvremenom hrvatskom društvu istodobno djeluju dva dijametralna procesa: proces modernizacije i proces retradicionalizacije (Županov, 1995; Katunarić, 2007). S jedne strane, nalazimo trend sve tolerantnijeg odnosa prema kulturnoj različitosti i okretanja demokratskim standardima koji se temelje na transkulturalnim vrijednostima. S druge se strane nastoji nametnuti ideja rigidnog kulturocentrizma, ukotvljenog u etnocentrizmu, koji se prema drugima i drugačijima odnosi isključujuće. Stoga treba naglasiti da upoznavanje i usvajanje sadržaja interkulturalnog odgoja i obrazovanja (IOO) doprinosi razvijanju dijaloga i razumijevanju zasnovanom na univerzalnim ljudskim vrijednostima uz uvažavanje bogatstva kulturnih razlika koje nas okružuju u multikulturalnom društvu.

2. Metodologija istraživanja

Cilj empirijskog istraživanja jest ustvrđivanje razine samoprocjene interkulturalnih kompetencija i socijalne distance na uzorku odgojiteljica sa širega riječkog područja. Zadaci istraživanja bili su:

1. ispitivanje samoprocjene vlastitih interkulturalnih kompetencija
2. ispitivanje socijalne distance prema etničkim i vjerskim skupinama te skupinama manjinskih seksualnih orijentacija
3. ispitivanje utjecaja sociodemografskih obilježja na samoprocjenu interkulturalnih kompetencija i socijalnu distancu
4. ispitivanje veze interkulturalnih kompetencija i socijalne distance.

2.1 Hipoteze istraživanja

U istraživanju smo pošli od sljedećih hipoteza:

1. pregledavanjem programa fakulteta koji obrazuju odgojiteljice ustvrdili smo da u njima ima vrlo malo kolegija koji se izravno odnose na interkulturalnost, iako se posredno ona problematizira u mnogim kolegijima. Stoga smo pretpostavili da odgojiteljice svoje interkulturalne kompetencije neće ocijeniti visokom ocjenom te da će njihove spoznaje o interkulturalnosti dolaziti iz izvora koji se nalaze izvan visokoškolskoga obrazovnog sustava.
2. sociodemografska obilježja ispitanica utjecat će na socijalnu distancu sukladno nalazima prethodnih istraživanja (npr. Katunarić, 1991; Previšić, 1996; Banovac i Boneta, 2006):
 - a) dob će biti prediktor distance, veću distancu iskazivat će starije ispitanice¹;
 - b) distanca će biti u korelaciji s obrazovnom razinom roditelja ispitanica, pa se očekuje veća distanca u odgojiteljica čiji roditelji imaju niži stupanj obrazovanja;
 - c) očekuje se veća socijalna distanca u manjim sredinama nego u Rijeci.
3. pozitivna samoprocjena poznavanja interkulturalnosti i njezine primjene u praksi povezana je s manjim stupnjem socijalne distance.

2.2 Sudionici istraživanja

Terensko anketiranje provedeno je u svibnju i lipnju 2012. godine, na populaciji odgojiteljica dječjih vrtića u sljedećim mjestima: Rijeka, Kraljevica, Krk, Novi Vinodolski, Crikvenica, Hreljin, Bakar, Škrlevo, Viškovo, Klana i Pazin. Pri odabiru sudionika istraživanja vodilo se računa da podjednak broj bude iz većega urbanog centra – Rijeke (N = 111) i iz ostalih manjih urbanih sredina (N = 114). Svih 225 anketiranih ženskog je spola, što je pokazatelj notorne činjenice o feminiziranosti zanimanja odgojiteljice u nas. Sve anketirane odgojiteljice u trenutku anketiranja imale su isti, viši stupanj obrazovanja (završen dvogodišnji

¹ U prethodnim istraživanjima dob se pojavljuje kao prediktor socijalne distance (Banovac i Boneta, 2006), no valja imati na umu korelaciju koju ova varijabla ima s varijablom završena razina obrazovanja, pa ostaje pitanje koja od dviju varijabli snažnije utječe na socijalnu distancu. Budući da u ovom istraživanju sve ispitanice imaju istu razinu obrazovanja, moguće je formulirati i protuhipotezu koja uzima u obzir društveni kontekst u kojem su generacije socijalizirane. Protuhipoteza bi glasila: distanca prema drugima, posebice etničkim skupinama, bit će manja u starijih ispitanica socijaliziranih u razdoblju socijalizma, jer su internalizirale ideju etničke jednakosti, za razliku od ispitanica najmlađe dobne skupine (20 – 30 g.) koje su formativni period prošle u razdoblju etničkih sukoba, rata i nacionalističkog zanosa.

ili trogodišnji stručni studij).² Nacionalna pripadnost sudionica u najvećem je postotku hrvatska (85%), a prisutna je još samo jedna statistički relevantna kategorija, „nacionalno neizjašnjene“ (13%). Očekivano jaka statistička veza prisutna je između varijabli nacionalna i konfesionalna pripadnost (Cramerov $V=0,388$; $p>0,001$), jer se devet od deset Hrvatica izjašnjava katolkinjama, a katolkinjama se smatra i polovica nacionalno neizjašnjanih. Aritmetička sredina dobi anketiranih iznosi 39,8 godina ($SD = 10,302$), a raspon od najmlađe (20 g.) do najstarije (63 g.) ispitanice jest 43 godine. Raspodjelom sudionica u četiri dobne kategorije dobivena je solidna disperzija, uz neznatno manju zastupljenost najstarije dobne skupine (starije od 50 godina).

U cilju detaljnijeg upoznavanja značajki obitelji, u kojima su sudionice socijalizirane, propitivana je razina obrazovanja njihovih roditelja. Najviše je majki i očeva završilo srednju školu, a to je i najzastupljenija bračna kombinacija roditelja. Dakle, većina anketiranih ima višu razinu obrazovnog postignuća od svojih roditelja, odnosno, međugeneracijski su uzlazno mobilne. Očevi sudionica prosječno su neznatno obrazovaniji od majki, jer je majki dvostruko više nego očeva u kategoriji OŠ, dok je očeva više u kategoriji zanatskih (trogodišnjih) škola. Statistička obrada otkriva vezu dobi ispitanica i obrazovanja majke ($C=0,453$; $p<0,001$), na način da je u najstarijoj dobnoj skupini najviše majki (63%) završilo najnižu razinu obrazovanja (OŠ), dok je u dvjema najmlađim dobnim skupinama najbrojnija kategorija majki s četverogodišnjom srednjom školom. Riječ je naravno o posljedicama utjecaja modernizacijskih procesa na obrazovnu razinu stanovništva. Nadalje, primjetan je snažni homogamni obrazac pri sklapanju braka. U svakoj od triju kategorija obrazovnog postignuća (osnovna, srednja te viša i visoka škola) dominiraju parovi iste razine obrazovanja, a najveća je podudarnost u najnižoj obrazovnoj kategoriji (82,14%). Ako se obrazovna razina roditelja razlikuje, puno češće otac ima višu razinu obrazovanja (26,5% u ukupnom uzorku) nego majka (9%).

2.3 Instrumenti istraživanja

Za prikupljanje podataka korišten je anketni upitnik koji se sastojao od pedeset varijabli. U ovom ćemo tekstu, zbog zadanog prostora, predstaviti tri skupine pitanja.

- 1) Baterija pitanja o interkulturalnosti sastojala se od šest varijabli kojima su mjereni: samoprocjena poznavanja sadržaja IOO, formalni i neformalni načini stjecanja znanja o kulturnoj različitosti te procjena osobne kompetentnosti za praktičnu primjenu sadržaja IOO.

² Ova je činjenica važna iz dvaju razloga: (1) odgovore ispitanica nije moguće poopćiti na razinu čitave populacije u anketiranim mjestima jer predstavljaju iznadprosječno obrazovanu populaciju koja je prema dosadašnjim istraživanjima manje sklona distanci; i (2) obrazovanje nije nezavisna varijabla koja utječe na razlike unutar uzorka.

- 2) Socijalna je distanca mjerena Bogardusovom skalom socijalne distance. Skalom se određuje stupanj socijalnog razumijevanja, intimnosti i bliskosti među ljudima, a formirana je kao kontinuum koji polazi od bliskih, intimnih odnosa i završava s hladnim i neprijateljskim odnosima. U istraživanju je korištena modificirana verzija skale jer se sadržaj verbalnih oznaka stupnjeva htio prilagoditi posebnom tipu ispitanika – odgojiteljicama.³ Stupnjevi, poredani od najpozitivnijeg prema najnegativnijem, glasili su:

Tablica 1 – Mjerene dimenzije socijalne distance i njihove oznake u daljnjem tekstu

1. usko srodstvo putem braka	BRAK
2. povjeravanje vlastite djece na čuvanje	ČUVANJE DJECE
3. suradnik kao dio odgojiteljskog para	SURADNIK
4. zajedničko ispijanje kave	ISPIJANJE KAVE
5. glasovanje na parlamentarnim izborima	GLASOVANJE
6. izbjegavanje zajedničkog pojavljivanja u javnosti	IZBJEGAVANJE
7. protjerivanje iz zemlje	PROTJERIVANJE

- 3) Sociodemografska obilježja ispitanika: dob, nacionalnost, stupanj obrazovanja oca i majke.

3. Rezultati i rasprava

3.1 Interkulturalne kompetencije

Uvidom u Tablicu 2 dolazimo do sljedećih zaključaka:

- 1) dvije trećine anketiranih spoznaje o kulturnoj raznolikosti steklo je izvan formalnog obrazovanja.
- 2) polovina anketiranih tvrdi da je upoznata sa sadržajima IOO i da ih u praktičnom radu upotrebljava.
- 3) svega trećina smatra da je obrazovanjem formalno osposobljena za praktičnu primjenu sadržaja IOO, a desetina da je obrazovanje imalo presudan utjecaj na njihove spoznaje o IOO.
- 4) manje od trećine anketiranih slušalo je kolegij IOO.
- 5) značajan je postotak neodlučnih u svakoj tvrdnji, a najveći je pri procjeni vlastite sposobnosti za praktičnu primjenu sadržaja IOO.

³ Pri izradi modificirane verzije skale nisu provjeravane metrijske karakteristike nove skale (ekvidistantnost i ordinalnost).

Tablica 2 – U kojoj mjeri (u %) sljedeće tvrdnje izražavaju Vaš stav?

N=145	UOPĆE SE NE SLAŽEM	NE SLAŽEM SE	NITI SE SLAŽEM NITI SE NE SLAŽEM	SLAŽEM SE	U POTPUNOSTI SE SLAŽEM
Upoznata sam sa značenjem i sadržajima IOO.	3,11	6,67	32,89	42,67	12,00
Tijekom formalnog obrazovanja odslušala sam kolegij o interkulturalnosti.	19,11	13,78	34,22	24,44	4,89
Spoznaje o kulturnim razlikama stekla sam uglavnom temeljem vlastita interesa, neovisno o formalnoj edukaciji.	1,78	4,89	24,00	47,11	21,33
Formalno obrazovanje imalo je najveći utjecaj na moje spoznaje o kulturnim različitostima.	24,00	36,44	27,11	9,78	1,33
Osjećam se osposobljenom za praktičnu primjenu sadržaja IOO.	2,66	17,33	45,78	29,33	4,00
U praktičnom radu upotrebljavam sadržaje IOO.	2,66	7,11	37,78	44,00	6,67

Možemo zaključiti da ispitanice smatraju da sadržajima IOO nije dana dovoljna pozornost u njihovu formalnom obrazovanju te da se ne osjećaju dovoljno kompetentne za njihovu praktičnu primjenu, čime je potvrđena prva hipoteza istraživanja. Naglasimo da nijedno sociodemografsko obilježje nije u korelaciji s ponuđenim tvrdnjama. Dakle, ne postoje generacijske razlike u dominantnim načinima upoznavanja sa sadržajima IOO te procjeni vlastitih kompetencija.

3.2 Socijalna distanca

Deskriptivna analiza Tablice 3 pokazuje:

- 1) najveća socijalna bliskost (stupanj „usko srodstvo putem braka“) iskazana je prema Hrvatima (78,48%) i katolicima (62,26%), zatim Slovencima (42,38%), Talijanima (43,04%) i ateistima (44,82%).

Tablica 3 – Najbližiji odnos u koji ste spremni stupiti s tipičnim predstavnikom (u %)

N=145	BRAK	ČUVANJE DJECE	SURADNIK	ISPIJANJE KAVE	GLASOVANJE	IZBJEGAVANJE	PROTJERIVANJE
Albanci	18,88	13,28	29,37	30,06	0,69	5,59	2,09
Bošnjaci	33,78	13,51	29,72	18,24	2,70	1,35	0,67
Hrvati	78,48	5,23	9,30	3,48	2,32	1,16	/
Romi	15,78	7,53	29,45	28,76	0,68	14,38	3,42
Slovinci	42,38	14,56	21,85	17,88	1,32	0,66	1,32
Srbi	29,93	16,32	25,17	24,48	0,68	1,36	2,04
Talijani	43,04	15,89	19,86	18,54	0,66	1,98	/
Katolici	62,26	15,72	11,32	9,43	0,62	0,62	/
Pravoslavci	28,67	18,88	25,87	22,37	0,69	2,79	0,69
Muslimani	20,40	22,44	28,57	22,44	0,68	4,08	1,36
Židovi	28,27	19,31	25,51	20,00	2,06	3,44	1,37
Ateisti	44,82	8,96	20,00	20,00	3,44	1,37	1,37
Heteroseksualci	46,20	13,79	16,55	16,55	2,75	4,13	/
Homoseksualci	4,22	28,87	26,05	28,87	0,70	7,47	3,52
Lezbijke	4,19	28,67	23,07	31,46	0,69	9,09	2,79
Biseksualci	5,55	25,00	25,69	29,86	1,38	9,79	2,77

- 2) najveća socijalna distanca iskazana je prema Romima, jer se 14,38% ispitanika ne bi željelo pojaviti s njima u javnosti, a 3,42% protjeralo bi ih iz zemlje.
- 3) značajnu socijalnu distancu nalazimo prema svim trima kategorijama LGBT populacije: homoseksualcima – 7,47% ispitanika ne bi se željelo pojaviti s njima u javnosti, a 3,52% protjeralo bi ih iz zemlje; lezbijkama – 9,09% ispitanika ne bi se željelo pojaviti s njima u javnosti, a 2,79% protjeralo bi ih iz zemlje; i biseksualcima – 9,79% ispitanika ne bi se željelo pojaviti s njima u javnosti, a 2,77% protjeralo bi ih iz zemlje.

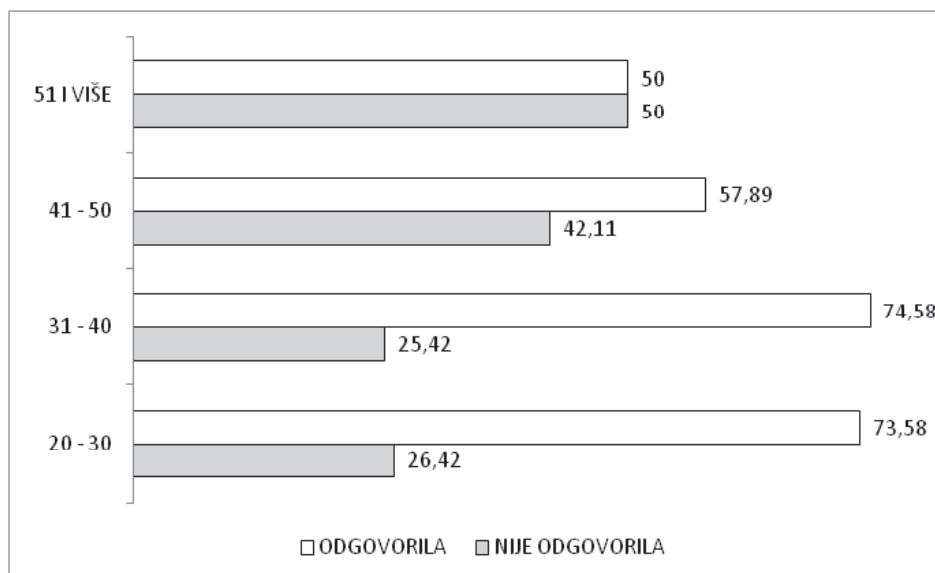
Odgovornost se očekivano iskazuje najveću socijalnu bliskost prema dominantnoj etničkoj (Hrvati) i vjerskoj skupini (katolici). Socijalnu distancu prema drugim etničkim skupinama određuje vjeroispovijest koja se s tom skupinom poistovjećuje. Veća je socijalna bliskost izražena prema onim etničkim skupinama čiji se pripadnici uglavnom izjašnjavaju kao katolici, a manja prema onima koje se poistovjećuje s drugim vjeroispovijestima (redom: Romi, Albanci, Srbi i Bošnjaci). Pored vjeroispovijesti, Romima i Albancima očito se pripisuju i druge kulturne posebnosti (jezik, norme, običaji) ili odstupanja od dominantnog kulturnog sklopa, zbog čega je prema njima iskazana veća socijalna distanca nego prema drugim analiziranim društvenim skupinama.

Zanimljivo je da je druga hipoteza potpuno odbačena jer nijedna od socio-demografskih varijabli nije pokazala statistički značajnu povezanost sa socijalnom distancom ni prema jednoj društvenoj skupini. Najvjerojatniji razlog tome su obrazovna, profesionalna i rodna ujednačenost sudionika istraživanja, što govori u prilog tezi (Hello i sur., 2004; 2006) da se tijekom procesa obrazovanja i uključivanjem u sferu profesionalne supkulture smanjuje utjecaj obiteljske socijalizacije.

Treba istaknuti da je dio odgojiteljica (80 ispitanica ili 35%) odbio ispuniti Bogardusovu skalu socijalne distance. Odbijanje je zabilježeno samo u nekim vrtićima, a struktura ispitanica koje su odbile ispuniti Bogardusovu skalu ni po čemu se nije pokazala različitom od strukture ispitanica koje su skalu ispunile. Iznimka je veza dobi i socijalne distance prema manjinskim seksualnim orijentacijama. Naime, statistički značajnom pokazala se razlika između starijih odgojiteljica koje su više odbijale odgovoriti na pitanje o socijalnoj distanci prema pripadnicima LGBT populacije od svojih mlađih kolegica (Slika 1).

Neki od zabilježenih komentara prilikom odbijanja odgovaranja jesu: „*pitanja su diskriminirajuća i privatna, pogotovo za odgojiteljice u vjeri*“, „*smatram da ovaj dio nije za generaliziranje, ne procjenjujem ljude prema vjerskim ili spolnim orijentacijama, zanimaju me samo ljudske vrijednosti (poštenje, humanost)*“ itd. U dosadašnjim istraživanjima veće odbijanje ispunjavanja Bogardusove skale zabilježio je Katunarić u longitudinalnom istraživanju etničke distance 1985. i 1989. godine. U obama je navratima oko 60% respondenata apstiniralo od decidanog odgovora (Katunarić, 1991). Komentirajući Katunarićevo istraživanje, Štulhofer i Matić zaključili su da tada u Hrvatskoj „stav već bijaše postao opredjeljenjem“, što je bilo u skladu s „tabuiranjem nacionalnog“ kao obilježja real-socijalizma (Štulhofer i Matić, 1992: 65).

Slika 1 – Dob i socijalna distanca prema osobama druge seksualne orijentacije

Pearsonov $\chi^2=9,325$; $df=3$; $p<0,05$; Kramerov $V=0,2112$

Za razliku od Katunarića, Čulig i Uzelac u istraživanju etničke distance 1992. godine susreli su se s drugačijim problemom. Konstruirali su novu verziju Bogardusove skale jer su, zbog tadašnjih specifičnih okolnosti (ratno stanje), pretpostavili da će socijalna distanca prema određenim etničkim skupinama biti toliko visoka da 6. i 7. stupanj neće moći dovoljno diferencirati ispitanike. Dodali su još dvije negativno usmjerene čestice kojima se još više ekstremizirao negativan kraj kontinuuma Bogardusove skale te se skala tada sastojala od triju dijelova: etničke distance, etničkog ostracizma i etničke agresije (Čulig, i Uzelac, 1992). Jesmo li u svom istraživanju svjedočili obrnutom procesu? S obzirom na to da se važnost interkulturalnosti posljednjih desetak godina u nas naglašava u službenim dokumentima, medijima, pedagoškim tekstovima i aktivnostima rastućeg civilnog društva, moguće objašnjenje jest da su odgojiteljice, kao nositeljice odgojno-obrazovnog procesa u predškolskim ustanovama, ovu temu ankete ocijenile rizičnom i zato radije pribjele emotivnim reakcijama odbijanja umjesto zaokruživanju onih stupnjeva procjene u upitniku kojima su mogle iskazati kulturnu prihvaćenost. Stoga buduća istraživanja interkulturalizma među odgojiteljicama predstavljaju teorijsko-metodološki izazov društvenim znanostima.

3.3 Interkulturalnost i socijalna distanca

Na kraju, promotrimo odnos između interkulturalnosti i socijalne distance. U trećoj smo hipotezi pretpostavili da će pozitivna samoprocjena poznavanja interkulturalnosti i njezine upotrebe u praksi biti povezana s manjim stupnjem socijalne distance. Statistička obrada na razini analize varijanci otkrila je povezanost u dvama slučajevima, kada je riječ o korištenju, ali ne i poznavanju, sadržaja IOO.

ANOVA provedena na varijablama „Upotreba IOO u praktičnom radu“ i „Socijalna distanca prema Albancima“ statistički je značajna na razini rizika ,05 (Tablica 4.). Varijance su homogene ($p > ,05$) te je stoga upotrebljen Scheffeov test multiple komparacije. Razlika aritmetičkih sredina statistički je značajna između onih koji ne upotrebljavaju IOO u praktičnom radu i onih koji nisu sigurni ($p < ,05$).

Tablica 4 – Upotreba IOO u praksi i distanca prema Albancima: analiza varijance

Upotreba IOO u praktičnom radu	AS	Test homogenosti varijanci		F	Sig.	Scheffeov test multiple komparacije		Sig.
			(Sig.)				Razlika arit. sr.	
Ne upotrebljava (1)	3,85	,843	,433	3,489	,033	1,2	1,096*	,046
Nije sigurna (2)	2,75					1,3	,693	,271
Upotrebljava (3)	3,15					2,3	-,403	,284

*Razlika aritmetičkih sredina statistički je značajna na razini rizika ,05.

Odgoviteljice koje ne upotrebljavaju IOO u svom praktičnom radu iskazuju veću socijalnu distancu prema pripadnicima albanske etničke skupine od njihovih kolegica koje nisu sigurne primjenjuju li IOO u svom praktičnom radu.

Tablica 5 – *Korištenje IOO u praksi i distanca prema Romima: analiza varijance*

Upotreba IOO u praktičnom radu	AS	Test homogenosti varijanci		F	Sig.	Tamhaneov T2 test multiple komparacije		Sig.
			(Sig.)				Razlika arit. sr.	
Ne upotrebljava (1)	5,00	3,175	,045	8,597	,001	1,2	1,927*	,001
Nije sigurna (2)	3,07					1,3	1,493*	,006
Upotrebljava (3)	3,51					2,3	-,434	,289

*Razlika aritmetičkih sredina statistički je značajna na razini rizika ,05.

ANOVA provedena na varijablama „Upotreba IOO u praktičnom radu“ i „Socijalna distanca prema Romima“ (Tablica 5) statistički je značajna na razini rizika ,05. Varijance nisu homogene ($p < ,05$) te je stoga upotrebljen Tamhaneov T2 test multiple komparacije. Razlika aritmetičkih sredina statistički je značajna između onih koji ne upotrebljavaju sadržaje IOO u praktičnom radu i onih koji nisu sigurni ($p < ,05$) te onih koji ne upotrebljavaju IOO u praktičnom radu i onih koji upotrebljavaju IOO.

Odgojiteljice koje ne upotrebljavaju sadržaje IOO u svom praktičnom radu iskazuju veću socijalnu distancu prema pripadnicima romske etničke skupine i od onih odgojiteljica koje upotrebljavaju IOO i odgojiteljica koje nisu sigurne primjenjuju li IOO u svom praktičnom radu.

4. Zaključak

Jedan od najznačajnijih faktora u razvoju interkulturalnog društva koje se barem deklarativno zalaže za ravnopravnost i humanost u ljudskim odnosima svih članova bez obzira na razliku u porijeklu, običajima i normama ponašanja jest institucionalni odgoj i obrazovanje djece predškolske dobi. Odgojiteljice, koje su profesionalno i osobno odgovorne za razvoj interkulturalnih vrijednosti od samih početaka procesa formalne socijalizacije, prije svega trebaju osvijestiti vlastite stavove o kulturnim razlikama. U svrhu dijagnoze trenutnog stanja provedeno je anketno istraživanje kojim se nastojalo ispitati interkulturalne kompetencije i socijalnu distancu među odgojiteljicama na riječkom području (N=225). Ustvrdeno je da su sadržaji IOO nedovoljno prisutni u formalnom obrazovanju odgojiteljica te da se svega trećina smatra osposobljenima za njihovu primjenu u praksi. Istodobno je ustvrđena socijalna distanca prema pripadnicima onih skupina

koje se doživljavaju kao različite u više kulturnih značajki (vjeroispovijest, jezik, običaji). Naravno, ostaje otvoreno pitanje odnosa uzroka i posljedice za neka buduća istraživanja: je li distanca prema kulturno drugačijima posljedica neupotrebljavanja sadržaja IOO u praksi ili je obratno – neupotrebljavanje posljedica već formirane socijalne distance? Možemo zaključiti da je treća hipoteza odbačena, jer je veza između samoprocijenjenih kompetencija i primjene sadržaja IOO u praksi ustvrđena samo u dvama od trideset i dvaju mogućih slučajeva. To nas navodi na zaključak da sadašnje interkulturalne kompetencije odgojiteljica nemaju dovoljnu emancipacijsku snagu u smanjenju stereotipa i predrasuda koji se manifestiraju u socijalnoj distanci spram drugih i drugačijih.

Važno je napomenuti da je anketa kod trećine odgojiteljica izazvala negodovanje i burne reakcije zbog Bogardusove skale socijalne distance koju su odbile ispuniti. Upitno je njihovo obrazloženje kako je „uvrjedljivo na takav način dijeliti ljude“ jer su odgojiteljice svojom reakcijom pokazale značajan stupanj neznanja u vezi sa socijalnom distancom koju skala mjeri, a ne učvršćuje. Smatramo da je jedan od razloga takve reakcije nedovoljna zastupljenost interkulturalnih sadržaja u formalnom obrazovanju. S druge strane, iskazane negativne emocije i neodobravanje Bogardusove ljestvice mogu se shvatiti kao izraz prikrivenih diskriminirajućih stavova prema različitostima, više nego što su to odgojiteljice spremne same sebi, a pogotovo javno, priznati, iako je upitnik bio anonimn. Odgojiteljice su se odbijanjem ispunjavanja Bogardusove ljestvice uklopile u priču o dubokom jazu između tradicionalizma i suvremenih vrednota koji je prisutan u našem društvu. Jedan od načina osvještavanja i mijenjanja takvih stavova trebao bi predstavljati formalni IOO kroz redoviti studijski program, kao i kroz cjeloživotno učenje.

Odgojiteljice predstavljaju izuzetno značajan faktor u procesu razvoja interkulturalnih vrijednosti u suvremenom, demokratskom i humanom društvu. Kako bi uspješno provodile interkulturalni odgoj i obrazovanje, odgojiteljice treba „odgojiti“ da shvate važnost osvještavanja osobne paradigme te uz cjeloživotno učenje, podršku društva i obrazovnog sustava, treba mijenjati i usavršavati odnose s ljudima sukladno univerzalnim ljudskim vrednotama, te se i na taj način opirati trendu retradicionalizacije društva.

Literatura

1. Banovac, B. i Boneta, Ž. (2006.): Etnička distanca i socijalna (dez)integracija lokalnih zajednica, *Revija za sociologiju*, 37(1-2): 21 – 46.
2. Byram, M.; Gribkova, B. i Starkey, H. (2002.): *Developing the intercultural dimension in language teaching*, Council of Europe, Strasbourg, <<http://languagecenter.cornell.edu/director/intercultural.pdf>>, 30. 4. 2011.

3. Čačić-Kumpes, J. (2004.): Politike reguliranja kulturne i etičke različitosti: o pojmovima i njihovoj upotrebi, *Migracijske i etničke teme*, 20 (2 – 3): 143 – 159.
4. Čulig, B. (1992.): Socijalna anatomija nekih političkih i kulturnih determinanti viđenja poslijeratnog života u Hrvatskoj, u: Ognjen Čaldarović, Milan Mesić i Aleksandar Štulhofer, (ur.), *Sociologija i rat*, Zagreb: HSD, 139 – 158.
5. Dragojević, S. (1999.): Multikulturalizam, interkulturalizam, transkulturalizam, plurikulturalizam: suprostavljeni ili nadopunjujući koncepti, u: Jadranka Čačić-Kumpes (ur.), *Kultura, etničnost, identitet*, Zagreb: Naklada Jesenski i Turk, 57 – 70.
6. Hello, E.; Scheepers, P.; Vermulst, A. i Gerris, R. M. J. (2004.): Association between Educational Attainments and Ethnic Distance in Young Adults. Socialization by Schools or Parents? *Acta Sociologica*, vol. 47(3):253 – 275.
7. Hello, E.; Scheepers, P. i Slegers, P. (2006.): Why the more educated are less inclined to keep ethnic distance: An empirical test of four explanations. *Ethnic and Racial Studies*, vol. 29 (5): 959 – 985.
8. Hrvatić, N. i Piršl E. (2007.): Kurikulum pedagoške izobrazbe učitelja, u: Vlatko Previšić, (ur.): *Kurikulum: teorije – metodologija – sadržaj – struktura*. Zagreb: Školska knjiga, 385 – 407.
9. Katunarić, V. (1991.): Dimenzije etničke distance u Hrvatskoj, u: Milan Lazić (ur.): *Položaj naroda i međunacionalni odnosi u Hrvatskoj: sociologijski i demografski aspekti*, Zagreb: IDIZ, 129 – 139.
10. Katunarić, V. (2007.): Traditionalism, Modernism, Utopianism: A Review of Recent Works on Transition in Croatia, *Politička misao*, 44(5):3 – 27.
11. Park, R. E. (1924.): The concept of social distance: As applied to the study of racial attitudes and racial relations, *Journal of Applied Sociology*, 8:339 – 334.
12. Piršl, E. (2002.): *Suradnja škole i nevladinih udruga u interkulturalnom odgoju i obrazovanju*, <http://www.ffzg.hr/hre-edc/Zd_Prisl.html>, 20. 4. 2011.
13. Previšić, V. (1996.): Sociodemografske karakteristike srednjoškolaca i socijalna distanca prema nacionalnim i religijskim skupinama, *Društvena istraživanja*, 5 – 6(25 – 26):859 – 874.
14. Raunić, R. (2005.): Etička, odgojna i politička vrijednost tolerancije, *Filozofska istraživanja*, 25(2): 311 – 326.
15. Štulhofer, A. i Davorka M. (1992.): Sociologija etničkih odnosa: skica jednog promašaja, u: Ognjen Čaldarović, Milan Mesić i Aleksandar Štulhofer (ur.), *Sociologija i rat*, Zagreb: HSD, 63 – 74.
16. Županov, J. (1995.): *Poslije potopa*, Zagreb: Nakladni zavod Globus.

Željko Boneta*
Željka Ivković**
Tatjana Lacmanović***

Le competenze interculturali delle educatrici e la distanza sociale

UDK 316.7:373.211.24
Articolo scientifico originale

Ricevuto: 10. 8. 2013
Accettato per la stampa: 15. 9. 2013

Riassunto: *Il presente articolo analizza il legame tra l'autovalutazione delle competenze interculturali e la distanza sociale tra le educatrici. Nella parte introduttiva vengono spiegati i punti chiave della ricerca e le loro dinamiche interne. La seconda parte del testo presenta i risultati della ricerca empirica tra le educatrici negli asili nido sul territorio fiumano (N= 225). I risultati dimostrano che i contenuti dell'educazione e della formazione interculturale non sono sufficientemente presenti nella formazione delle educatrici e che solamente un terzo di loro si considera abilitato per la loro applicazione nella pratica. Le educatrici interrogate dimostrano un grado di distanza sociale più elevato verso i gruppi che percepiscono culturalmente diversi in più aspetti: Albanesi e i Rom. È stato registrato anche il fenomeno di rifiuto nella compilazione della scala di Bogardus modificata riguardante la distanza sociale il che rivela una sensibilità insufficiente di una parte delle educatrici rispetto ai temi in questione. È stata altresì registrata una relazione debole tra l'autovalutazione delle competenze interculturali e l'espressione della distanza sociale, il che va ricondotto alla mancanza dell'educazione interculturale pregressa.*

Parole chiave: *educazione interculturale, il rifiuto del questionario, educatrici, autovalutazione delle competenze interculturali, distanza sociale.*

*Željko Boneta, doc. dr. sc.
Učiteljski fakultet u Rijeci
**Željka Ivković,
dipl. sociologinja, asistentica
Učiteljski fakultet u Rijeci
*** Tatjana Lacmanović
mag. prim. edu.,
odgojiteljica, DV „Orepčići“
Kraljevica

*Zeljko Boneta,
assistant prof., PhD
**Zeljka Ivkovic, grad.
sociologist
Faculty of Primary
Education in Rijeka
***Tatjana Lacmanovic
master of prim. edu.,
kindergarten teacher in
“Orepčići” Kindergarten,
Kraljevica

*Željko Boneta, doc. dr. sc.,
Facoltà di Scienze della
Formazione di Fiume
**Željka Ivković, dipl.
sociologinja, assistente,
Facoltà di Scienze della
Formazione di Fiume
***Tatjana Lacmanović,
mag. prim. edu., educatrice,
DV „Orepčići“ Kraljevica